

90756/2018.

9. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 № 1489-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 19. Ст. 143.

Надійшла до редакції 01.11.2018

SUMMARY

Petrova I. A., Shulzhenko A. B. The use of special knowledge in the investigation of crime against power and personality. The article is devoted to these of special knowledge during pre-trial investigation ninth investigation of criminal offenses against the will, honor and dignity of the individual. The article analyzes the main types of forensic examinations, which a reappointed by investigators on the facts of substitution of a child, illegal deprivation of liberty or theft of a person, then law outplacement of a personal a psychiatric in situation, and the seizure of hostages.

The method of investigation on the specified facts provides for conducting investigative actions: interrogations, reproductions, surveys, reviews, appointment and conducting forensic examinations. The range of forensic examinations, which should be appointed for collecting evidence and establishing objective truth on the investigated.

The author high lighted the main problems associated with the investigation of such facts: insufficient scientific development of investigation methods, lack of clear legislative consolidation of a number of is sues that occur in the proceedings of the investigator and expert. Insufficient methodological development is associated with the low prevalence of such a category of crimes. In comparison with the first and injuries, hostage taking and substitution of a child acquire a social resonance, as they entail grave consequences, violate public confidence.

Also, according to the author, the improvement of not only the professional level of investigators and forensic experts, but also their interaction needs to be improved. For example, the presence of a psychologist during inters rogations required in cases when the defendant tries to confuse the investigator or does not want to contact him. The article also drew attention to the time lines sand quality of the extracted material, on which the effectiveness of conducting expert research.

Special attention of the author is concentrated on the characteristics of research DNA analysis, expert research using computer polygraph, forensic psychological examination, and forensic psychiatric examination. The article out lines the possibilities of expert studies the tare the subject of each of them, the subject of expertise, which material provided by the pre-trial investigation authorities to the expert institutions, which features of conducting the said examinations.

The author lists the main complex examinations most of ten appointed during the pre-trial investigation. Each complex examination has a brief description.

Keywords: *freedom, honor, dignity, interrogation, forensic examination, investigation technique.*

УДК 343.98

Пиріг І.В. ©

доктор юридичних наук, доцент

Кайко В.І. ©

кандидат психологічних наук, доцент

Варданян Л.К. ©

слухач магістратури

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-4-126-131

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ ДОПИТІ

Розглянуто окремі тактичні прийоми допиту з використанням науково-технічних засобів. Визначено можливості отримання інформації від допитуваного шляхом аналізу проведеної відеозйомки. Розглянуто існуючі на сьогодні проблеми використання поліграфа при розслідуванні злочинів взагалі та при проведенні допиту зокрема.

Ключові слова: *розслідування, допит, науково-технічні засоби, спеціаліст, відеозйомка, поліграф.*

© Пиріг І.В., 2018

© Кайко В.І., 2018

© Варданян Л.К., 218

Постановка проблеми. Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування (ст. 2 КПК України). Виконання цього завдання неможливе без впровадження у практику боротьби зі злочинністю сучасних науково-технічних засобів, нових методів отримання криміналістично значимої для розслідування інформації, сучасних методик експертних досліджень. Від кількісного та якісного показників забезпечення досудового розслідування сучасними досягненнями науки і техніки значною мірою залежить швидкість розслідування, повнота й якість зібраних матеріалів кримінального провадження.

Допит є найбільш розповсюдженою та найважливішою слідчою (розшуковою) дією, що займає 25 % усього робочого часу слідчого [1, с. 282]. Використання техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань сприяє ефективному проведенню допиту, кількості та якості отриманої інформації. Однак на сьогодні залишаються дискусійними окремі питання процесуального та тактичного характеру, пов'язані з використанням науково-технічних засобів при допиті.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У свій час різні аспекти допиту розглядалися в роботах українських вчених-криміналістів В. П. Бахіна, В. К. Весельського, А. Ф. Волобуєва, В. А. Журавля, О. О. Закагова, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, М. В. Салтєвського, Д. Б. Сергєєвої, С. М. Стахівського, Р. Л. Степанюка, С. С. Чернявського, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, К. О. Чаплинського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька та ін. Однак у роботах науковців приділялась увага організаційним, процесуальним, загальним тактичним та психологічним аспектам допиту. Окремо можливостям використання науково-технічних засобів при допиті приділялось недостатньо уваги.

Метою статті є визначення можливостей сучасних науково-технічних засобів під час проведення допиту та аналізу інформації, отриманої за результатами їх використання.

Виклад основного матеріалу. Процесуальний порядок проведення допиту регламентовано ст.ст. 224–227 КПК України. В зазначених статтях немає визначення даної слідчої (розшукової) дії. Саме тому окремі науковці визначають цю дію по-різному, наголошуючи на процесуальній регламентації, інформаційній або тактичній складових. На нашу думку, найбільш узагальнено визначає поняття допиту В. Ю. Шепітько як «регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні», об'єднуючи всі складові допиту: процесуальну регламентацію, психологічний компонент та процес отримання інформації [211, с. 252]. Головною метою допиту є отримання від допитуваного повних та об'єктивних свідчень з метою встановлення обставин, що становлять предмет доказування у кримінальному провадженні. Показання допитуваного є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться, – доказами [213, с. 265].

Успішність допиту залежить від багатьох чинників. Насамперед, від особистості слідчого як головного учасника допиту. Від його досвіду, знань, інтуїції, загальної та професійної культури, а у деяких випадках і певного таланту, залежить повнота та достовірність отриманої інформації про факти, що мають значення для кримінального провадження. Сучасні умови протидії злочинності вимагають від слідчого все більшої майстерності. Особливо при розслідуванні сучасних видів злочинів, що мають певні складності у тактичному та інформаційному плані, наприклад, злочини у сфері економіки, комп'ютерних технологій, господарської діяльності тощо. Зазначені галузі вимагають використання слідчим при розслідуванні не тільки загальнодоступних відомостей, а й спеціальних знань та науково-технічних засобів.

Виходячи з мети допиту – отримання вербальної інформації, основними технічними засобами є такі, що її фіксують, тобто аудіозаписуючий пристрій або відеокамера. Аудіозапис виконується, як правило, безпосередньо слідчим, без залучення спеціаліста. Правила проведення традиційні. До початку допиту слідчий попереджає допитуваного про запис фонограми. Запис починається з інформації про ці дії, далі йдуть реквізити протоколу допиту: дата і місце проведення; час початку, час закінчення; прізвище, посада, звання учасників допиту; відомості про допитуваного; попередження про його права й обов'язки і т.п. Особливу увагу варто звернути на те, що запис не повинен перериватися. Якщо слідчого цікавлять тільки окремі частини показань, то він усе одно повинен записати увесь допит з дотриманням відповідних процесуальних вимог до записів такого

роду. Наявність необґрунтованих перерв запису може бути підставою перевірки її юридичної значимості. По закінченні допиту запис дають прослухати допитуваному, після чого записують його заяви, зауваження, повідомлення, якщо такі є. Потім на плівці фіксується інформація про технічні характеристики носія інформації та записуючого апарата, а також відомості про особу, яка проводила запис. За вивченими нами матеріалами кримінальних проваджень за останні два роки більшість аудіозаписів було здійснено слідчим на мобільний телефон.

Найбільш ефективним, особливо при проведенні складних допитів, є проведення відеозйомки. Перевага відеозапису полягає в тому, що вона фіксує не лише вербальну інформацію, а й поведінку допитуваної особи, мовленнєві особливості допитуваних осіб, їх інтонацію, жестикуляцію та міміку, що характеризують особу злочинця. Застосування відеозапису К. О. Чаплинський відносить до тактичного прийому, що «створює сприятливі умови для одержання доказової інформації, дозволяє фіксувати не тільки показання, але й «психологічний клімат», у якому вони були отримані, та психологічно впливає на злочинців» [с. 185]. Відеозйомка забезпечує повноту і точність відображення показань, дозволяє більш повно зберегти безпосередність сприйняття допиту та використовувати ці матеріали під час інших слідчих (розшукових) дій.

Одним із тактичних прийомів допиту є спостереження за поведінкою допитуваного та його психофізіологічними реакціями. Таке спостереження дозволяє виявити неправду або невідповідність (перекручення) у показаннях допитуваного. Ці зовнішні прояви поведінки допитуваного не можна зафіксувати у протоколі, вони не мають доказового значення, але можуть допомогти слідчому побудувати під час допиту свою лінію поведінки та сприяти застосуванню тактичних прийомів залежно від реакцій допитуваного на ті чи інші питання. Але іноді слідчому не вдається у повному обсязі спостерігати за поведінкою допитуваного у зв'язку з можливими відволікаючими факторами. Наприклад, слідчий може в певні моменти зосередитись на написанні протоколу, не помічаючи приховану реакцію підозрюваного на запитання. Однак при відеофіксації можна переглянути відеозапис та зосередити увагу на таких моментах. Після перегляду отриману інформацію можна використати для розробки тактичних прийомів повторних допитів.

Крім того, на наш погляд, у подальшому можна провести огляд отриманих відеоматеріалів за участю спеціаліста-психолога, який висловить свої думки щодо тих чи інших реакцій допитуваної особи. Таким чином, можливо отримати додаткове джерело доказів у вигляді протоколу огляду.

Також відеозапис допиту можна використати для вирішення проблем, пов'язаних зі спробами опротестувати результати допиту. Так, на практиці часто можна зустрітися з відмовою у ході судового розгляду від показань, раніше даних у ході допиту. Аргументацією таких відмов стають посилення на вплив з боку правоохоронних органів до або безпосередньо під час проведення допиту чи на перебування допитуваного у стані тимчасового психічного розладу. При перегляді відеоплівки відразу стає очевидним факт фізичного впливу в ході проведення допиту, якщо таке мало місце. За цими самими відеозаписами можна призначити психолого-психіатричну експертизу для визначення наявності і наслідків психологічного впливу з боку осіб, які проводять слідчу (розшукову) дію і є присутніми при її проведенні. Таким самим чином за манерою мови і поведінки під час давання показань можна дійти висновку про наявність яких-небудь форм впливу до початку слідчої (розшукової) дії або про стан тимчасового психічного розладу допитуваного.

Дискусійним у криміналістиці залишається питання про можливість використання при допиті поліграфа. Даний пристрій, відомий як «детектор брехні», є інструментом, що вимірює й записує фізіологічні реакції організму людини: кров'яний тиск, пульс, подих, температуру тіла, потовиділення тощо. При неправдивих відповідях допитуваного дані показники змінюються. На думку Р.С. Белкіна, проблема застосування поліграфа має технічний, тактичний, етичний та процесуальний аспекти [с. 574]. Аналізуючи дані аспекти проблеми, автор доходить загального висновку про допустимість застосування поліграфа при розслідуванні, з чим ми погоджуємося.

На підтвердження наших позицій можна зазначити таке. Технічний аспект проблеми, на наш погляд, сьогодні вирішено. На міжнародному ринку виробництва поліграфів домінують три американські фірми: «Stoelting», «Lafayette», «Axciton». Фірму «Stoelting» засновано у 1886 році. За час свого існування фірма випустила більше 30-ти найменувань поліграфів контактного та безконтактного типу, включаючи й розробку останніх років – комп'ютерні поліграфи. Фірма «Lafayette» заявила про себе на ринку

поліграфів пізніше. Обидві ці фірми, поряд з поліграфами, випускають і медичне устаткування. Фірма «Axciton» є єдиною із закордонних фірм, що випускає виключно поліграфи. Комп'ютерні поліграфи «Lafayette LX 4000-SW» призначені для запису, збереження, обробки значень фізіологічних параметрів і визначення ймовірності правдивості показань допитуваного. Система поєднує у собі традиційні процедури визначення неправди зі складними комп'ютерними технологіями. Результати виводяться на основі таких фізіологічних параметрів: кардіологічні, тиск чи пульс; дихальні (два канали подиху), гальванічні, провідність шкіри. Система може реєструвати і додаткові канали – плетизмограми (кровонаповнення у периферичних судинах), сигнал з датчика руху (переміщення тіла), що дозволяє визначити спроби протидії. У Російській Федерації використовуються поліграфи власного виробництва: «Діана», «Дельта», «Діагноз», «Бар'єр», «Кріс», «Ріф». Надійність зазначених пристроїв підтверджено їх багаторічним використанням як у Росії, так і в інших зарубіжних країнах: США, Канаді, Японії, Ізраїлі, Індії, Туреччині, Аргентині, Бразилії тощо. Незалежна Україна у сфері виробництва та використання поліграфа претендує на домінуючі позиції завдяки національному поліграфу «Рубікон», який за технічними характеристиками не поступається закордонним зразкам.

Тактичний аспект проблеми полягає у відповіді на питання про можливість за допомогою поліграфа отримати однозначну інформацію про причини емоційної реакції допитуваного. Експерименти показують, що вирішення цього питання полягає в передачі допитуваному інформації так, щоб вона впливала вибірково та викликала найбільш сильну емоційну реакцію лише в чітко обмежених випадках, що підлягають однозначному поясненню. На перший план, таким чином, виступає організація і тактика самого експерименту [с. 576]. Тобто тактичний аспект проблеми визначає достовірність і надійність результатів застосування поліграфа. Тактичний аспект, насправді, не є проблемним для впровадження поліграфів у практику розслідування злочинів, але як будь-який елемент криміналістичної тактики, завжди потребує подальшої розробки та вдосконалення.

Тестування на поліграфі може здійснюватися прямим і непрямим методами. При прямому методі випробовуваному пропонують три групи питань у певній послідовності: релевантні (критичні), тобто такі, що безпосередньо стосуються події злочину; ірелевантні (нейтральні) – не мають відношення до справи і задаються з метою зменшити емоційну напругу, відтінити міру і форму протікання реакції на критичні питання; контрольні – не стосуються злочину, але спрямовані на перевірку об'єктивності показань шляхом їх деталізації, зіставлення з фактами, що встановлені за справою. Встановлено, що непричетна особа сильніше реагує саме на контрольні питання, ніж на релевантні, оскільки саме в них міститься небезпечна для неї інформація. Непрямий метод використовується тоді, коли є підстава припускати, що контрольована особа знає про деталі, подробиці злочину, проте їх заперечує. На нашу думку, з тактичної точки зору перспективним є вдосконалення саме непрямого методу тестування особи, коли безпосередньому контролю не підлягає достовірність негативних відповідей допитуваного, а з'ясується, чи відома йому інформація, яку може знати тільки особа, причетна до вчиненого злочину, і яку вона могла отримати тільки злочинним шляхом.

Етичний аспект проблеми, на нашу думку, значною мірою залежить від особи поліграфолога – в першому випадку від його професійної майстерності при складанні тестових питань, у другому – від його особистих моральних якостей. Поліграфолог зобов'язаний поважати честь та гідність людини: спілкуватися з кожним допитуваним чесно, справедливо й неупереджено, незалежно від соціальної, політичної, расової, етнічної й релігійної приналежності, економічного статусу та фізичних характеристик. Виконуючи свої професійні обов'язки, поліграфолог має приймати рішення та робити висновки за результатами виконаної роботи об'єктивно, незалежно від будь-яких особистих фінансових, політичних, родинних, соціальних або інших чинників.

Найбільш дискусійним є процесуальний аспект проблеми, що полягає у формі використання результатів психофізіологічного інтерв'ю на рівні доказу причетності особи, яку перевіряли за допомогою поліграфа, до злочину. Можливі дві форми використання поліграфа: під час проведення психологічної експертизи та залучення поліграфолога як спеціаліста при проведенні допиту. Обидві форми, на нашу думку, є перспективними. При проведенні експертизи закон не обмежує експерта у виборі технічних засобів проведення дослідження, тому розробка нового виду психологічної експертизи із застосуванням поліграфа та її методики є новим напрямком діяльності науковців у галузі судо-

вої експертології та психології. На думку Д. Б. Сергєєвої, з якою ми погоджуємось, «для використання результатів психофізіологічного інтерв'ю у вигляді такого доказу, як висновок експерта, необхідно внести відповідні зміни й доповнення до Закону України «Про судову експертизу», до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз і експертних досліджень, а головне – зареєструвати загальноприйняті, апробовані світовою практикою методики інструментальної діагностики достовірності вербальної інформації в Реєстрі методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України» [с. 173].

Проте, на нашу думку, законодавче забезпечення використання поліграфа при допиті є найбільш швидким та перспективним шляхом підвищення результативності цієї слідчої (розшукової) дії на сучасний момент. При цьому погоджуємося з думкою Л.Д. Удалової, що для законодавчого закріплення використання поліграфа потрібно дотримуватися певних умов, а саме: тестувати на поліграфі тільки тих осіб, які добре усвідомлюють суть того, що відбувається, і добровільно на це погоджуються; для участі в допиті дозволяється залучати фахівця-психолога, який виконує функції оператора поліграфа, висновки якого доводяться до відома не лише ініціаторам проведення допиту, але й особі, яка допитується; результати застосування поліграфа можуть використовуватися слідчим лише як орієнтовна інформація, а матеріали застосування поліграфа (стрічки, записи) до матеріалів кримінального провадження не долучаються [с. 173].

Висновок. З означеного вище можна зробити висновок про можливість використання поліграфа при розслідуванні злочинів. Сучасні поліграфи, як науково-технічні пристрої, відповідають усім необхідним критеріям: розроблені на науковій основі, є безпечними для особи, що проходить тестування, та не суперечать критерію етичності та положенням чинного законодавства. Проте ми вважаємо, що до прийняття остаточного рішення про використання результатів поліграфної перевірки як доказу потрібно підходити досить виважено, враховуючи об'єктивні та суб'єктивні фактори, і тому це питання залишається дискусійним.

Бібліографічні посилання

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики: учеб. пособие для вузов. 3-е изд., доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
2. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. Київ: НВТ «Правник». НАВСУ, 1999. 126 с.
3. Сергєєва Д. Б. Напрями використання інструментальної діагностики достовірності вербальної інформації, що повідомляється, у доказуванні за чиним кримінальним процесуальним законодавством України. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтєвського* (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 321-323.
4. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. Київ: Ін Юре, 2010. 496 с.
5. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с.
6. Удалова Л. Д. Допит: деякі проблеми використання нетрадиційних засобів та методів під час його провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. праць*. № 1. 2001. С. 173.
7. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.

Надійшла до редакції 17.12.2018

SUMMARY

Pyrih I. V., Kayko V. I., Vardanyan L. K. Possibilities of the use of scientific and technical facilities at interrogation. In the article the separate tactical receptions of interrogation are considered with the use of scientific and technical facilities. Possibilities of receipt of information are certain from interrogated by the analysis of the survey conducted by video. Advantage of the videotape recording consists in that she fixes not only verbal information but also behavior of the interrogated person, speech features of the interrogated persons, their intonation, gesticulation and mimicry that characterize the face of criminal. These external displays of behavior interrogated do not have evidential value, but can assist an investigator to build during an interrogation the line of behavior and to assist application of tactical receptions depending on reactions interrogated on those or other questions. In further it maybe to conduct the review of the got video data with participation of specialist-psychologist that will express the opinions in relation to those or other reactions of the interrogated person.

The existing for today problems of the use of lie detector are considered at investigation of crimes in general and during realization of interrogation in particular. Application of lie detector has technical,

tactical, ethic and judicial aspects. In the article each is examined of these problems separately. Modern lie detector as scientific and technical devices answer all necessary criteria: worked out on scientific basis, is safe facial that passes testing and does not conflict with the criterion of ethics and positions of current legislation. However, in relation to the acceptance of final decision about drawing on the results of lie detector verification as to proof, it is needed to befit self-weighted enough, taking into account objective and subjective factors, and that is why this question remains debatable.

Keywords: investigation, interrogation, scientific and technical facilities, specialist, filming, lie detector.

УДК 343.98:343.373

Єфімов В.В. ©

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-4-131-134

ВПЛИВ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА ПОВНОТУ ВИКРИТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасні проблеми та особливості оперативно-розшукового забезпечення дослідження злочинних зв'язків для повноти доказування під час розслідування викрадань в агропромисловому комплексі України. Наголошується, що однією з умов ефективної діяльності щодо оперативно-розшукового забезпечення доказування під час розслідування викрадань в АПК України є визначення і глибоке вивчення об'єктів злочинного посягання.

Ключові слова: ознаки злочинів в сфері АПК України; злочинні зв'язки; ознаки приховування злочинних дій; характеристика моделі викрадання; типові ознаки викрадань; особливості побудови версій.

Постановка проблеми. Важливе значення в забезпеченні економічної безпеки АПК відводиться органам Національної поліції. Проте реорганізація Міністерства внутрішніх справ, що проводиться упродовж останніх років, привела до ряду проблем, не кращим чином тих, що відбилися на забезпеченні однієї з функцій органів Національної поліції – захисту економіки, а саме протидії економічній злочинності.

Аналіз ситуації, що складається у сфері АПК, показує, що криміногенні чинники значною мірою визначають не лише його сьогоdnішній стан, але і перспективи розвитку. Підтвердженням процесу активної криміналізації є кількість злочинів економічної спрямованості, що вчинюються в АПК, а також суми заподіяного матеріального збитку.

Статистичні дані свідчать, що у 2017 році в АПК викрито більше 3,7 тис. кримінальних правопорушень.[1].

За дев'ять місяців 2018 року в АПК викрито майже 3,4 тис. кримінальних правопорушень.[2].

Виходячи з цих обставин, а також в цілях підвищення ефективності діяльності підрозділів захисту економіки Національної поліції виникла необхідність в концептуальному розгляді комплексу організаційних заходів, спрямованих на вивчення питання дослідження злочинних зв'язків для забезпечення повноти викриття злочинної діяльності під час досудового розслідування та судового розгляду в агропромисловому комплексі України.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Правові засади особливостей та організації викриття економічних злочинів, особливо здійснення цієї діяльності стосовно до окремих галузей економіки в спеціальній літературі говориться досить докладно, зокрема в роботах: К.В. Антонова, А.І. Берлача,